

גדרי מודה במקצת ומודה בדבר שאינו יכול לכפור בו

הרב בנימין אולשטיין

מבוא

בסוגית הגמ' בבא-מציעא דף ג'ה נדונו פרטי וענפי דין הודאה במקצת.

א. דין מודה במקצת - הודאה על חלק מתביעה וחייב שבועה מדאורייתא (עיין ב"מ דף ג.).

ב. "תני רבי חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו חמישים זוז, נותן לו חמישים זוז וישבע על השאר - שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים מק"ו" (ג.).

ג. דין פטור בכופר הכל או בגלל גזרת הכתוב או בגלל חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. (רש"י בב"ק, עיין נחלת-דוד).

ד. "מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמישים זוז והילך".

מחלוקת: רבי חייא סובר חייב שבועת מודה במקצת - מאחר שהחייב בא גם כאן מחמת הודאתו, ורב ששת סבור הילך פטור וההסבר הפשוט לטעמו הוא: שמאחר ועל הודאתו יש גדר "הילך" הרי התביעה מתחלקת לשתי פרשיות: על אחת הוא מודה בכל ובשניה הוא כופר הכל ופטור כדין כופר הכל.

ענינו של מאמר זה לברר אם חייבה תורה שבועת מודה במקצת גם במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו.

פרק א' - באור הגמרא בבא-מציעא ד':

ופסק הרמב"ם

הרמב"ם בהלכות טוען ונטען פרק ד' הלכה ד' פוסק וזה לשונו: "אין מודה במקצת חייב שבועה עד שיודה בדבר שאפשר לו לכפור בו, כיצד מי שטען חבירו ואמר מאה דינרים יש לי אצלך, חמשים שבשטר זה וחמשים בלא שטר. אין לך בידי אלא חמשים שבשטר אין זה מודה במקצת שהשטר לא תועיל בו כפירתו והרי כל נכסיו משועבדים בו ואפילו כפר בו היה חייב לשלם, לפיכך נשבע היסת על החמשים".

וכן מובא בשו"ע חושן משפט סי' פ"ז סעיף ב'.

מקור הדין:

בסוגית הגמ' בבא-מציעא דף ד': "מיתבי סלעין דינרים מלוה אומר חמש ולוה אומר שלש. רשב"א אומר הואיל והודה מקצת הטענה ישבע. ר"ע אומר אינו אלא כמשיב אבידה ופטור, קתני מיהת רשב"א אומר, הואיל והודה מקצת הטענה ישבע. טעמא דאמר שלש הא שתיים פטור והאי שטר דקמודי ב"ה הילך הוא ושמע - מינה הילך פטור". ע"כ.

קושית הגמ' צריכה עיון שהרי מה ענין שטר שכתוב בו סלעין דינרים לסוגית הילך?

הנה כל מחלוקת הילך היא בהודאה רגילה שלו, ובמציאאות המיוחדת של

פרק ב' - שיטת הנמוקי-יוסף ובאורו ברמב"ם

ה"נמוקי יוסף" על אתר כתב וז"ל: "ומדאצטריך להך טעמא דשעבוד קרקעות למפטריה משבועה שמעינן דמודה במקצת כי האי דא"א לכפור עליו כשתים דהכא חייב שבועה הילכך היכא דטעין איניש מנה לי בידך, חמשים אית לי עלייהו חתם ידך וחמשים על-פה והלה מודה בחתם ידו וכופר בחמשים אחרוני, חייב שבועה דאוריתא. ואע"ג דלא מצי כפר באותן חמשים שבשטר, כגון שכתוב בו נאמנות כיון דלא שעבוד קרקעות הוא ולא מסייע ליה שטרא מחייב שבועה דאוריתא ואצ"ל כשאין בו נאמנות שהרי יכול לכפור באותן נ' שבשטר זה, שיכול לומר פרעתי לדעת הגאונים ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד מהלכות טוען ונטען שאין מודה במקצת חייב עד שיודה בדבר שיכול לכפור בו ולפי דבריו ז"ל הא דאצטריך הכא לטעמא דשעבוד קרקעות - לרי' חייא דאמר הילך חייב דמצטרכינן להכי ולדידיה דבר שאינו יכול לכפור בו כהילך הוא וחייב, אבל לרב ששת דקיי"ל כוותיה דאמר הילך פטור הי"ה לכל דבר שאינו יכול לכפור בו דכהילך דמי ופטור ולא צריכי לטעמא דשעבוד קרקעות" וכי.

לכאורה, כל הוכחת הנמוקי-יוסף מסוגיתנו היא רק למ"ד הילך חייב, שהרי רק לשיטתו תירצה הגמ' - "ולעולם שניים פטור והילך חייב", וקיי"ל שהילך פטור. וא"כ מה הוכחתו להלכה (ובמיוחד לפי מה שכתב הנמוקי"י בדעת הרמב"ם שם). לכן נראה שגם הנמוקי"י לא תלה את ענין

"הילך". אבל נ"ל שמסברה פשוטה, במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו גם מאן דאמר הילך חייב יודה שפטור. כיוון שכאן אין החיוב מחמת הודאתו ותביעתו היא רק על מה שהנתבע יכול לכפור ואת מה שאינו יכול לכפור אין הוא תובע כי אם בא לגבות בבי"ד באמצעות השטר. וממילא אין זה שייך כלל לגדרי מודה במקצת ששם מתיחסים להודאה על תביעה, וגם לא להילך שהוא מקרה פרטי בדיני מודה במקצת.

בספר "תורת-חיים", מחמת ענין זה ובגלל חילופי גירסאות, מועמדת קושית הגמ' באוקימתא מיוחדת - בשטר שאינו מקוים. דין הגמ' "סלעים דינרים" מדבר בכל גווני של שטר וגם בשטר שאינו מקויים, וקושייתה היא רק משטר שאינו מקויים. לכן הוא מכריח את גירסת הגמ': "והאי שטר כיון דקמודי ביה". וא"כ הגמ' עוסקת בהודאה בדבר שאפשר לכפור בו, ובמציאות של הילך בגלל שיעבוד קרקעות.

לפי זה נראה שפסקי הרמב"ם הנ"ל והשו"ע אינם קשורים כלל לדיני הילך אלא לגופם של גדרי מודה במקצת וכך אמנם משמע מלשונם. ומודה בדבר שאינו יכול לכפור בו אינו קרוי מודה במקצת. וכל זה, מסברה פשוטה כנ"ל, וקושיית הגמ' משטר שאינו מקויים וצריך לומר שגם הפוסקים גרסו "והאי שטר כיוון דקמודי ביה", וגרסא זו גופא היא מקור הדין מהגמ', וכנ"ל קושיית הגמ' היא רק משטר שאינו מקויים, אבל דין "אינו יכול לכפור בו" אינו קשור לגדרי מודה במקצת, וברור שיהיה פטור.

מהגירסה, ולפי"ז בודאי שלא יכלה הגמי לתרץ שמדובר במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו.

פרק ג' - תלות דין מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו במחלוקת הילך

דעת הש"ך גם-כן בסימן פ"ח ס"ק נ"א בחו"מ שהמציאות של מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו היא עצמה "הילך" ותלויה במחלוקת הילך ומאחר שקיי"ל כמ"ד הילך פטור, פסק הרמב"ם שמודה בדבר שאינו יכול לכפור בו פטור. (בדומה לבאור הנמוקי"י ברמב"ם).

ובקצות החושן בסי' פ"ז ס"ק ה' כתב: (מוסב על דברי המחבר "תבעו מאתים והי'דה לו במנה והוא בענין שלא היה יכול לכפור באותה מנה... לא מיקרי הודאה במקצת - שו"ע חו"מ פ"ז ב').

וז"ל: "כתב בדק הבית וז"ל: ויש מגומם בזה לפי מה שפסקתי כדברי האומרים דלא מיקרי הילך אלא כשנותנו בבי"ד מיד, אבל אם אומר לו הרי הוא בביתי ואתנו לך אין זה הילך מכ"ש דבנדון זה לא הי"ל הילך. אבל מטעם אחר יש לקיים דין זה דלא מיקרי מודה במקצת אלא כשמודה בדבר שיכול לכפור בו, אבל בדבר שא"י לכפור לא מיקרי מודה... והסוגיא דרפ"ק דמציעא דף ד: א"א לפרשה דהא שם אמרינן הא שתיים פטור והאי שטר דקא מודי ביי הילך וש"מ הילך פטור ולפמ"ש בדק הבית אין הטעם משום הילך אלא משום דלא מיקרי מודה וא"כ מה ענין הילך להא דשתיים פטור? עכ"ל.

קצוה"ח עוסק בשאלתנו הראשונה - לפי

מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו למחלוקת הילך, ולדעתו אם הגמי לא תירצה זאת בקושייתה על מ"ד הילך חייב נראה שהיא סברה שגם המודה בדבר שאינו יכול לכפור בו חייב, ואם כן - אזי גם למ"ד הילך פטור יהיה חייב בכהאי-גוונא ככל מודה במקצת.

א"כ, ע"פ הנ"ל זוהי מחלוקת קיצונית בין המבואר בדעת הרמב"ם לעיל, לשיטת הנמוקי-יוסף: בעוד שלדעת הרמב"ם גם מ"ד הילך חייב, יודה שמודה בדבר שאינו יכול לכפור בו - פטור. סובר הנמוקי-יוסף שגם מ"ד הילך פטור יחייב בכה"ג. ומסתבר שלדעתו, כל הפטור של מ"ד הילך פטור הוא רק משום שחלק מהתביעה מסלקים, ולכן מתחלקת התביעה לשני חלקים - באחד הוא מודה בכל ובשני כופר הכל וממ"נ א"צ להשבע.

משא"כ במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו שאיננו מסלק חלק מהתביעה, וסיבת הפטור של הילך איננה, אלא זוהי הודאה על חלק מהתביעה ככל מודה במקצת.

ולרמב"ם שפוטור במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו - מדוע לא ייטבה זאת הגמי למ"ד הילך חייב - מסביר הנמוקי"י שזה גופא תלוי במחלוקת הילך, והרמב"ם פסק רק למ"ד הילך פטור.

אמנם להנ"ל, בארנו שדעת הרמב"ם שפטור במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו אף למ"ד הילך חייב, ואעפ"כ לא קשה, שהרי עד שנתקשה בקושיות הנמוקי"י מדוע הגמי לא תירצה זאת, התקשינו בקושיית הגמי גופא, ואחזנו בהסבר הי"תורת חיים", שבשטר שאינו מקויים עסקינן ורק בכה"ג הקשתה הגמי וכמוכח

דברי הבי"ד דיני הילך: מה ענין הסוגיא בסלעים דינרים לענין הילך (אלא שמנוקדת מוצא אחרת).

וליישב סוגית הגמ' אליבא דבדק הבית כותב קצוה"ח שם וז"ל:

"ונראה דשיטת הבי"ד דהילך לא הוי אלא כשנותנו בבי"ד - היינו דפטור משום דמודה במקצת לא הוי אלא היכא דהוא נתחייב ע"פ הודאתו וכדכתיב 'אשר יאמר כי הוא זה' וכו' ומשי"ה הילך פטור כיון שנותנו בבי"ד א"צ להודאתו... ומ"ד הילך חייב ע"כ ס"ל דאע"ג דא"צ להודאתו... ואפ"ה כל שמודה חייב וא"כ ממילא במודה בדבר שא"י לכפור נמי חייב. ולזה הוא דקמסיים שתיים פטור ש"מ הילך פטור דהיינו דא"צ להודאתו דבלאו הכי יש לו שטר, זה נראה לענ"ד לישיב סוגית השי"ס אליב"ד דבי"ד. עכ"ל.

ולדבריו בעומק הסברה משתוים שני הדינים: הילך ומודה בדבר שאינו יכול לכפור בו.

הפטור בהילך לפי הסברו הוא מכיון שאין צורך בהודאתו וזהו תנאי במודה במקצת, וזוהי גם סיבת הפטור במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו.

א"כ, לדבריו סיבת הפטור במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו אינה בגלל הילך עצמו, שלא כנמוק"י והשי"ך, ובדומה לדברים בהתחלה.

אבל יישב סוגית הגמ' מבלי להזדקק לאוקימתא של ה"תורת-חיים".

ודין מודה בדבר שא"י לכפור בו תלוי במחלוקת הילך אולם לא כנ"ל שזה גופא הילך אלא מטעם אחר.

ועד כאן ראינו מהלכים שונים בהסברת

דין מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו: באור הדין מסברה בתחילת המאמר, שיטת הנמוק"י, באור הנמוק"י ברמב"ם וכן דעת השי"ך סי' פ"ח ס"ק נ"א, ובאור הדין בקצוה"ח לפי שיטת הבי"ד דיני הילך".

פרק ז' - האם שייך לחייב במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו מדין רבי חייא קמייתא

לפי כל הבאורים הנ"ל בדין מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו יש לעיין מדוע לא יתחייב שבועה מטעם הודאת עדים.

שהנה פסק הרמב"ם הנ"ל שאין חיוב מודה במקצת עד שיודה בדבר שיכול לכפור בו, אבל התובע מחבירו מנה וחמשים מהם בשטר והודה בחמשים שבשטר פטור, וצריך עיון מדוע לא יתחייב. עכ"פ מכח העדאת עדים שהרי כל העדאת עדים הוי ממון שאין הלוח יכול לכפור בו ואעפ"כ חייב שבועת מודה במקצת, ולא גרע דין תובע חבירו מנה וחמשים מהם בשטר מתובע חבירו מנה והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים.

ויש לתרץ קושיא זו לפי כל אחד מן הבאורים דלעיל.

לשיטת הנמוקי-יוסף בדעת הרמב"ם והשי"ך סי' פח ס"ק נ"א שבארו דין פטור במודה בדבר שאינו יכול לכפור בו מטעם הילך אפשר לישיב בנקל: שאמנם במציאות של הילך אף בהעדאת עדים יפטר ואה"נ אם תבעו מנה וכפר, והעדים מעידים אותו שחייב לו חמשים ויאמר הנתבע "הילך" יפטר.

ומן הטעם הידוע שהילך מחלק התביעה לשני חלקים ועל האחד הוא מודה ומשלם ובשאר הוא ככופר הכל.

ולמהלך הראשון שבו פתחתי מאמר זה ולפיו פטור מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו הוא: כיוון שהחלק שאינו יכול לכפור - אינו תובעו כלל אלא בא לגבותו - אפשר לישב שדין רבי חייא קמייטא הוא בתבעו מנה וכפר ורק אח"כ העידו עדים שחייב לו חמשים, משא"כ בדין מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו שתבעו בשטר וכדברי הרמב"ם בהלי טוען ונטען פ"ד ה"ד: "מי שטען חבירו ואמר מאה דינרים יש לי אצלך, חמשים שבשטר זה וחמשים בלא שטר" וכו'.

תדע, שממ"נ יש הכרח להעמיד את דין רבי חייא בכה"ג שבאו עדים רק אחר התביעה דאל"כ הוי הודעה קודמת לתביעה ואין חיוב שבועת מודה במקצת וכמובאר בשו"ע חו"מ סי' פ"ח סעיף ט"ו(1).

והיוצא מזה שפטור מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו אינו אלא שתבעו מלכתחילה בשטר או בעדים שהחלק שיש לו עליו שטר או עדים לא בא אלא לגבותו וכנ"ל(2).

אלא שאין בני"ל בכדי לישב את הרמב"ם. שהנה הרמב"ם בהלכות עדות פרק כ"ב הלכה ב' כתב: "ראובן שהוציא על שמעון שני שטרות, אחד במנה ואחד במאתים וכפר שמעון בשני השטרות ועדי שטר זה כת אחת מאותן השנים שהכחישו זו את זו, ועדי השטר השני הכת השניה הרי שמעון משלם מנה... וישבע על השאר. יראה לי ששבועה זו שישבע על השאר

בנקיטת חפץ כדין מודה במקצת. שהרי עליו שני עדים כשרים מעידין במקצת הממון שכפר בכולו. ולא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים כמו שבארנו" עכ"ל הרמב"ם.

אם-כן, חייב הרמב"ם כאן שבועת מודה במקצת בממון שאינו יכול לכפור בו מכח העדאת עדים ומה בין דבריו בהלכות עדות לדבריו בהלכות טוען ונטען הנ"ל. וכבר השיגו הראב"ד וז"ל בהלכות עדות: "ויעוד כי הוא עצמו כתב בטוען את חבירו חמשים בשטר וחמשים בלא שטר והודה בשטר וכפר השאר פטור". עכ"ל.

כמו-כן צריך עדיין עיון לפי הסבר הבית-יוסף הנ"ל בסיבת הפטור של מודה בדבר שאינו יכול לכפור בו - כיון שא"צ להודאתו - מדוע לא יתחייב שבועה עכ"פ מכח העדאת עדים ובנדון זה ג"כ עוסק קצות-החושן בסי' פ"ז ס"ק ה' וז"ל: "אך אכתי תקשי לפי דברי הב"י (3) דלאו הילך הוא אלא דלא חשיב מודה, כיון דא"י לכפור א"צ להודאתו. א"כ דל הודאתו מהכא ויתחייב ע"פ העדאת עדים מדרי' חייא. ונראה דכיון דהודאת פיו אינו מחייבו בדבר שא"י לכפור בו אזי ממילא גם העדאת עדים מדרי' אין לחייב דאינו אלא משום דלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים מק"ו, וכל דפיו אינו מחייבו בדבר שחיובו ברור גם העדאת עדים אינו מחייבו בדבר שחיובו ברור והא דהודאת עדים מחייבו, היינו כמ"ש הריטב"א (4) ...באומר להד"ם ועדים מעידים שלוח חמשים דאין זה חיוב ברור דאפשר פרע" עכ"ל.

א"כ, לבאר מדוע אין חיוב שבועה מדרי'ח

כל הגאונים הלכה שישלם חמשים וישבע על השאר שלא תהא הודיית פיו גדולה מהעדאת עדים". עכ"ל הרמב"ם.

א"כ אין בדברים לעיל בכדי לתרץ את הרמב"ם ויבואר בעזרהיית להלן.

פרק ה' - יישוב שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בפ"ד מהלכות טוען ונטען הי"ד פטר משבועה בתובע מנה חמשים מהם בשטר וחמשים ע"פ והוא מודה בחמשים, שאינו יכול לכפור בהם ושם אין הרמב"ם מחייב מדין ר"ח קמייתא.

ואילו בהלכות עדות פרק כ"ב הל"ב, בראובן שהוציא על שמעון שני שטרות אחד במנה ואחד במאתיים וכפר שמעון בשני השטרות. ומדובר בשני כתי עדים שהכחישו זא"ז, לכן משלם ראובן רק מנה ועל השאר נשבע כדין מודה במקצת שחדש ר' חייא. גוף הדין בהלכות עדות קשה: מדוע לא תהיה סבת הפטור של דבר שא"א לכפור בו, בין אם זה פטור הילך או שזה כלל לא בגדרי מודה במקצת, ולכ"ע פטור בכה"ג.

וכן מדוע שלא תהיה סיבת פטור של אין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות, וכדברי הגמרא בסוגייתנו "סלעים דינרים". (השגת הראב"ד שם).

ואמנם על השגת הראב"ד מתרץ ר' חיים הלוי בהלכות אישות פרק ט"ז הלכה כ"ה, עיי"ש.

ועפ"ז אפשר לתרץ גם מדוע לא קיימת סיבת הפטור של דבר ש"א לכפור בו בהלכות עדות, ע"פ הדרך הנ"ל שדבר שא"א לכפור בו הוא הוא הילך ובהלכות

קמייתא בדבר שאינו יכול לכפור בו - אף ששטר או עדים מעידים בו - לשיטת הבי"ש שהפטור בדבר שא"א לכפור בו לפי שא"צ להודאתו, ואפ"ל "הסר הודאתו" ויתחייב מכח העדאת עדים מבאר הקצות וכמ"ש הריטב"א שדין ר"ח קמייתא רק במקום שאין חיובו ברור ובמקום שחיובו ברור "לא תהיה העדאת עדים גדולה מהודאת פיו".

וסברת תרוץ זה צריכה באור (5) וגם אם נקבלו מסברה עכ"פ אין זה נכון לרמב"ם - וכדברי קצות-החושן שם: "אבל לפ"ז הדרא קושיות הכס"מ לדוכתי מה שהקשה בפכ"ב מהל' עדות ה"ב במ"ש הרמב"ם במלוה שיש לו על לוח שני שטרות א' גדול וא' קטן וכפר הלוח בשניהם... לא ישלם אלא מנה וישבע על השאר בנקיטת חפ"ז (שבועת מוב"מ). - והקשה בכס"מ הא אינו יכול לכפור וע"ש שהניח בצ"ע" עכ"ל קצוה"ח.

הנה בהלכות עדות כתב הרמב"ם במפורש דין שבועת מודה במקצת מכח הודאת עדים ובמקום שחיובו ברור על אף דהוי ממון שאינו יכול לכפור בו - ולא כדברי קצוה"ח לעיל שאין חיוב שבועת מודה במקצת אף לא מכח הודאת עדים אלא במקום שאין חיובו ברור.

ולענ"ד צ"ע מדוע הביא קצוה"ח הוכחתו "ממרחקים" הנה הא דלא חילק הרמב"ם בדין ר"ח קמייתא בין אם חיובו ברור ובין אם חיובו אינו ברור - מוכח מן ההלכה בה הביא דין רבי חייא בהלכות טוען ונטען פ"ד הלכה י' וז"ל: "מנה לי בידך אין לך בידי כלום והעדים מעידין עליו שעדיין יש לו אצלו חמשים. פסקו

עדות מאחר שאין לנו מציאות של הילך כי לא הודה - ולמרות שמדובר על דבר שא"א לכפור בו - כדי שיהיה דין פטור הילך צריך שיודה, ולפי שכפר אפשר לחייבו מדר"ח קמייתא. ובהל' טוען ונטען מדובר שמודה וא"כ יש פטור הילך ואין מחייבים מצד ר"ח קמייתא. ותרוץ זה כבר אומר הקצות פ"ז, ס"ק ה' לפי הש"ך שהפטור של דבר שא"א לכפור בו הוא בגלל הילך.

ולעני"ד צריך באור: אם אמנם דבר שאי אפשר לכפור בו הוא מציאות של הילך, מה לי מודה ממש ומה לי מודה ע"י עדים (ר"ח קמייתא), בשניהם קיימת מציאות של דבר שא"א לכפור בו, וכל מודה במקצת בכה"ג יש בו פטור הילך. ועוד צ"ע לשיטות שהפטור של דבר שא"א לכפור בו אינו פטור של הילך, אלא אין זה בגדרי מודה במקצת לפי מה שכתבתי בתחילה, ולפי שיטת הבי"י שהביאה הקצות הני"ל, והוזכרו לעיל דברי הקצות שמאן לישב הרמב"ם לפי מהלך הבי"י. לכן נ"ל לישב שיטת הרמב"ם בדרך אחרת.

הגאון רע"א בחידושי לבבא-מציעא דף ד: בד"ה "ומעתה" כתב וז"ל: "ומעתה נ"ל דבודאי גם הרמב"ם מודה אף היכא דאינו יכול לכפור הוי הודאה במקצת, רק דפטור מטעם אין אדם מעיז פניו - דהוי העזה כמו בכופר הכל כיון שלא הודה לו רק מה שצריך להודות וכשיטת רש"י" וכו' עכ"ל.

ואם-כן בכל מודה במקצת, הודאה במקצת "מסייעתו" לכפור בשאר וחייב שבועה מה שאין כן כשמודה בדבר שאינו

יכול לכפור בו הרי על השאר הוי ככופר הכל ונאמינו מכח חזקה אין אדם מעיז פניו ויפטר משבועה.

לפי זה מיושבים דברי הרמב"ם: ובהלכות עדות שפסק בהוציא ראובן על שמעון שני שטרות וכפר שמעון בשני השטרות וכו' - שנשבע מדין ר"ח קמייתא היינו משום שכפר בכל ואיבד חזקת הנאמנות של אין אדם מעיז פניו - שהרי העיז, משא"כ בהלכות טוען ונטען שהודה במקצת שלא יכול לכפור, ובשאר כפר - נאמינו מכח חזקה אין אדם מעיז פניו - כדברי רע"א בחידושי.

ואמנם ללומדים שדבר שא"א לכפור בו הפטור הוא בגלל הילך אין צורך בתרוץ זה ואפשר ללמוד ע"פ הש"ך וכדרכו של רי"ח.

אלא שיישובם אינו מועיל לדברים שכתבתי מסברא בתחילה:

שדבר שאי אפשר לכפור בו הוא לא בגדרי מודה במקצת ולכן פטור, וכן לדברי הבית-יוסף שהביאם הקצות הני"ל והתקשה.

ולדבריהם מוכרחים לישב את שיטת הרמב"ם לפי הדברים האחרונים. כלומר, דבר שא"א לכפור בו לא קשור כלל לדין הילך, אלא הפטור בו בגלל חזקה אין אדם מעיז פניו. וא"כ הפטור הזה שייך דוקא בהלכות טוען ונטען משא"כ בהלכות עדות שהוחזק כפרן ואין לו חזקה של אין אדם מעיז פניו.

עיין בספר חידושי רע"א על אתר, (וכן בספר בית הלוי ח"ג ל"ט ג', בענין האם הפטור של הילך שייך בהעדאת עדים) ועיין עוד בחידושי הגרנ"ט בבא מציעא

סיי קמ"א, ובחידושי תורה מבעל הברוך-טעם (רבי ברוך תאומים פרנקל) הובאו דבריו בספר וזאת ליהודה עמי קמ"ד.

אלא שאין במהלך הנ"ל בכדי לתרץ את הרמב"ם בהלכות אישות פרק ט"ז הלכה כ"ה וז"ל: "היא אומרת בתולה נישאתי ועקר כתובתי מאתים והבעל או יורשיו אומרים בעולה נשאת ואין לה אלא מאה... הרי זו נוטלת מנה ואם היה הבעל קיים יש לה להשביעו שבועת התורה שהרי הודה במקצתו הטענה" - עיי"ש גם בהשגת הראב"ד שהקשה וז"ל: "שבועת התורה אין כאן שהרי כפירת שעבוד קרקעות היא עכ"ל.

וכמו-כן דברי הרמב"ם צריכים באור מדוע לא יפטר משבועת התורה מטעם שהודה בממון שאינו יכול לכפור.

ובחידושי רבנו חיים הלוי שם עסק בכך ותרץ לשיטתו דכל טעמא דהודאה בממון שאינו יכול לכפור פטור משום דהוי הילך, אבל לפי הבאור שכתבתי על יסוד דברי רע"א בחידושי דברי הרמב"ם בהלכות אישות פרק ט"ז הלכה כ"ה עדיין צריכים עיון.

הערות

1. וז"ל המחבר שו"ע חו"מ סי' פ"ח סעיף ט"ו: "קדם הנתבע ואמר שעורים יש לך בידי ואח"כ תבע התובע חטים וכפר הואיל והודה בשעורים קודם שיתבע החטים אין כאן הודאה במקצת הטענה".

2. עיין בספר קהילות יעקב להרה"ג יג. קנייבסקי זצ"ל על מסכת בבא-מציעא סי' ז' - ועי"פ דבריו אפשר שגם אם תבעו מנה וכפר ואח"כ הוציא עליו שטר לא יתחייב מדין רבי חייא קמייתא ומטעם הודאת עדים לפי שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבי"ד וא"כ הודאת עדים קדמה לתביעה וכנזכר לעיל אין בכה"ג שבועת מודה במקצת (שו"ע חו"מ סי' פ"ח סעיף ט"ו).

3. בדקדוק כתב קצות-החושן שעדיין קשה רק לשיטת הב"י וכמפורט לעיל: שלסבורים שמודה בדבר שאינו יכול לכפור בו פטור מטעם הילך גם בהעדאת עדים אם אומר הנתבע "הילך" - פטור, אבל לב"י שפטר ולא מפני שמודה בדבר שאינו יכול לכפור בו הינו הילך הקשה הקצות שיתחייב עכ"פ מטעם הודאת עדים וכו'.

4. ז"ל הריטב"א בבא-מציעא ג. ד"ה אמר רבי חייא: "ואע"ג דקיי"ל דשעבודא דאוריתא ואחד מלוה בשטר ואחד מלוה ע"פ גובה מנכסים משועבדים... הא דרבי חייא לא כשמעידין שעדיין חייב לו אלא שהלוה כפר ואמר להד"ם והעדים מעידים שהלוה נ' דתו לא מצי למימר פרעתין

בחלק וכופר בשאר, הודאתו מתיחסת לכל התביעה ויש לפנינו תביעה אחת. ובהעדר תנאי זה לא תהיה שבועת מודה במקצת, ובעומק הסברה זהו הסבר הפטור בהילך ובהודאה קדמה לתביעה ואף בממון שא"י לכפור פטור היינו משום שאין זקוקים להודאתו וכמו בהילך, כלומר כשאין זקוקים להודאתו אין מה שיאחד את התביעה והממון שאינו יכול לכפור בו הוי תביעה נפרדת בפני עצמה. ולכן ע"כ בדין רבי חייא קמייתא אם לא שזקוקים להודאתו וכדברי הריטב"א: שהעדים העידו שלוח אבל לא העידו שלא פרע, ומה שלא פרע אנו למדים מהודאתו - שכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי - לא היינו מחייבים שבועה של העדאת עדים - שהעדאת עדים הוי תביעה נפרדת לולא שזקוקים להודאתו שעושה את התביעה לאחת. ואמנם הריטב"א מפרש כך שלא יהיה שעבוד קרקעות (עיין בלשונו בהערה 4) וקצוה"ח הכריח כך מן הסברה.

דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי, ומיהו כיון שמתוך הודאתו הוא מתחייב לא גבי ממשעבדי וכיון שכן לאו הודאה בקרקעות היא אלא הודעה במטלטלין וכפר במטלטלין ומתחייב שבועה".

5. בספר קהילות יעקב בבא-מציעא ס"י ז' כתב על דברי קצות-החושן וז"ל:
"אולם מאי דקשה טובא לדברי הבדק הבית הוא דליחייב שבועה עכ"פ מטעם העדאת עדים... וכבר עמד בזה בקצוה"ח שם ומה שכתב לתרץ לא זכיתי להבין כלל" עכ"ל.
ולחסביר את דברי קצות-החושן שמעתי ממו"ח הרה"ג ח.א. מילר שליט"א שהנה דין מודה במקצת הוא בכה"ג שיש תביעה אחת ועל חלק מהתביעה הנתבע מודה ובחלק שני כופר ובאופן ששני החלקים מחוברים זה לזה ע"י תביעה והודאה - וזהו תנאי לחיוב שבועה. "אשר יאמר כי הוא זה", פרוש - לכשתובעו והנתבע מודה